A mozgalom első lépései

Dokumentumok a szegedi munkások szakmai szervezkedéséről

„Az egyleti élet úgy látszik, itt nincs meghonosítva — jelentette központjához a szegedi nyomdászkerület választmánya 1895-ben —, mert a szaktársak keveset törődvén az öket leginkább érdeklő fontos egyleti ügyekkel, azt a gondviselésre bízva átengedik sorsának." A jelentésből kitetszően a közönyösség is hátráltatta kezdetben a munkások szakmai mozgalmát, s azért idéztük jellemzően éppen a nyomdászokat, mert saját erőből ez az egylet alakult meg elsőként Szegeden, még 1873-ban.

Az 1890-ben *életrehívott* Magyarországi Szociáldemokrata Párt fordulatot hozott a hazai munkásmozgalomban, serkentően hatott a munkások szakmai szervezkedésében. A szakegyleti mozgalom immár a fővároson túl a vidékre is kiterjedt, az ország akkori második legnépesebb városára, Szegedre is. A pártalakulást követően cipészek, szabók, asztalos kisiparosok hoztak létre szocialista szakegyleteket: a munkások nehéz életkörülményei, a súlyos gazdasági helyzet és a megfelelő agitáció következtében sikeresen dacolva a visszahúzó tényezőkkel. Ezeknek csak egyike volt a fentebb idézett közönyösség, erősen számolni kellett a közéletre jellemző nacionalizmussal, az egyházi befolyással, az uralmon levőket kiszolgáló közigazgatással. 1890 előttről csak nagyon mérsékelt szervezkedés nyomai bukkannak elő a dokumentumokban, ám az évtized második felétől, hogy a helyi szociáldemokrata politikai mozgalom is megerősödött, a szegedi szociáldemokraták országosan is a legelsők között kezdeményezték a nagyipari (fa- és kenderipari) munkások szervezkedését. Persze ezeknek a szervezeteknek ekkor is még jószerivel fönnmaradásukért kellett küzdeniök. Atfogóbb sztrájkokról nincs hír, a szegedi szakmai szervezkedés kétségtelen eredményei ellenére csupán a munkásság szűkebb rétegére szorítkozott. S noha az erősebbek a környező városok szakmai szervezkedésébe is besegítettek, a legjelentősebb nyomdászszervezet befolyása pedig a megye határain is túljutott — ugyanakkor több szervezet éppen csak, hogy megalakult, rendszeres működésre már nem maradt ereje, sőt a kötélgyártósegédeké például ki is merült az alapszabályok elkészítésén és beterjesztésén.

Ennek a kornak nehéz, veszedőséges évei, a szegedi ipari munkásság szakmai szervezkedésének kezdő lépései, a mozgalom hőskora kelt életre azokból a válogatott dokumentumokból, melyeknek első ciklusát adja közre krónológikus sorrendben *dr. Gaál* Endre, a József Attila Tudományegyetem legfrissebb történelmi *Actájában. (Válogatott dokumentumok a szegedi ipari munkások szocialista szakmai szervezkedésének történetéből, 1890—1900).* Mint a Szerző előszavában írja, a teljesség és a lezártság igénye nélkül szolgáltat adalékokat a további kutatásokhoz. A legtöbb, legértékesebb forrásanyag, a korabeli fővárosi szaksajtóból maradt ránk, de a Typographia, a Cipész, az Asztalosok, a Szabók Szaklapja, az Építőmunkás és a Munkáslap mellett idéz az Acta a Szegedi Naplóból és a különböző szakegyletek alapszabályaiból, a választmányi- és a rendőr-főkapitányi jelentésekből. Ahonnan körülbelül hű képet nyerhetünk a korabeli viszonyokról.

„E füzettel megkezdjük a szegedi ipari munkások dualizmuskori szocialista szakmai szervezkedésére vonatkozó, jelentősebbnek vélt dokumentumok közreadását — írja dr. Gaál Endre. — A publikációsorozatot abban a reményben bocsátjuk útjára, hogy hozzájárulhatunk a folyamatban levő megyei munkásmozgalom-történeti feldolgozás és forráskiadás munkálataihoz, és elősegíthetjük a tervezett megyei, szakszervezet-történeti feldolgozás megvalósítását." Az Acta ezzel a sorozatával hasznos segítséget nyújthat az országos munkásmozgalom-történeti kutatásokhoz is.

Nikolényi István

Pályázati felhívás

Az üzemek államosításának 25. évfordulója alkalmából a Szakszervezetek Országos Tanácsa, a Hazafias Népfront Országos Tanácsa, a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség Központi Bizottsága, az MSZMP Párttörténeti Intézete és a Magyar Történelmi Társulat országos pályázatot hirdet, hogy a szocialista gazdasági rendszerünk megalapozásában döntő fordulatot eredményező eseménynek méltó emléket állítson, és feltárja, bemutassa a szocialista üzemeknek az elmúlt negyedszázad alatt elért gazdasági, műszaki, társadalmi, kulturális fejlődését.

Pályázni lehet üzemtörténeti tanulmánnyal, tanulmánykötettel, üzemi évkönyvvel, írásos dokumentumok (levelek, sajtóanyagok), fényképek, egyéni, vagy kollektív visszaemlékezések, tárgyi dokumentumok gyűjteményével, kiállításával, vagy ezek forgatókönyvével, modellek, makettek készítésével, továbbá kisebb-nagyobb kollektívák termelő munkáját, életét, kulturális mozgalmi tevékenységét leíró üzem krónikával, brigádnaplóval, brigádkrónikával, továbbá a KISZ üzemi szervezete történetével, dokumentumokkal.

A pályázatot kiíró szervek a díjakat az elemző, (monografikus) pályamunkák csoportjában 4000 és 12 000 forint között, a dokumentációs, leíró pályamunkák csoportjában 2000—4000 forintig állapították meg, és a kiemelkedő pályamunkák megjelentetését elősegítik. A pályaműveket az érintett üzem szerint illetékes Szakszervezetek Megyei Tanácsához 1974. április 4-ig kell megküldeni. Eredményhirdetés: 1974. augusztus 20.

A részletes pályázati feltételekről szóló útmutatót a Szakszervezetek Megyei Tanácsától 1973. május 15-től levélben, vagy személyesen lehet igényelni.

Iskola életközelben

Statisztika

A Művelődésügyi Minisztérium megbízásából érdekes könyvet juttatott el az Egyetemi Számítóközpont a középiskolákhoz. Címe: Középiskolák összesített felvételi vizsgaeredményei. Az Egyetemi Számítóközpont 1967-től minden évben hasonló kiadványban tájékoztatta a középiskolákat tanulóinak a felvételi vizsgán való szerepléséről. Most azonban a felvételi vizsgaeredményeket 5 évre visszamenőleg összegezi. Az értékelést az intézmények vezetőire bízza: beszéljenek önmagukért a számadatok.

Való igaz, az adatok sokasága kitűnő lehetőséget nyújt az iskolai munka értékeléséhez, elmélyült tanulmányozásához, s lehetővé teszi, hogy országos szinten is tájékozódjanak a pedagógusok a felsőoktatási szintkövetelményekről, a felvételek eredményeiről stb. Sajnos azonban mégsem olyan könnyű a „tanulságlevonás", mint ahogy hinné az ember. Ugyanis csöppet sem közömbös az értékelésnél, hogy egy iskolában hány tanuló érettségizik, abból hány tanul tovább, és elsősorban hol tanul tovább. Más az értéke a statisztikának, ha sok tanuló jelentkezik olyan felsőoktatási intézménybe, ahova pl. már közepes eredménnyel is felveszik, vagy ahova már azért is bejut, mert nincs elég jelentkező. Merőben más a helyzet, ha az érettségizők zöme az orvosi, természettudományi pályára, vagy például a műszaki egyetemre adja be felvételi kérvényét. Ismét más a szituáció, ha az iskola székhelyén esetleg olyan felsőfokú intézet van, mely létszámszükséglete miatt propaganda révén kénytelen megnyerni a fiatalokat, és felvételüket még gyengébb eredménnyel is biztosítja. Reális lehet-e a vitt és szerzett pontok átlaga, ha pl. egy műszaki egyetemi, orvoskari stb. felvételi szintjét, követelményét egy pillanatnyilag még nem vonzó, beiskolázási gondokkal küzdő felsőfokú intézmény átlagaival hasonlítjuk össze? Mióta a felvételek sikerét a vitt pontok összege is befolyásolja, a felvétel sikere azon is múlik, hogy a tanuló hány pontot visz az iskolából. Érthető, hogy hat az eredményre a mércét magasra állító vagy a liberálisan értékelő érettségi elnök és vizsgabizottság is. Az iskola „profilja" is döntő tényező. A szakközépiskola diákjai nehezen vehetik fel néhány tárgyból már a versenyt a gimnáziumi tanulókkal. A tagozatos osztályok szervezése is új helyzetet teremtett a felvételek eredményességét illetően. Az iskola modern taneszközökkel való felszereltsége, s mindezekhez a megfelelő szaktanári ellátottság ugyancsak döntő tényező. Az utóbbi időben kedvezőbben alakul a felvételi kép abban az intézményben, ahonnét a kétkezi dolgozóknak a gyermekei nagyobb számban jelentkeznek továbbtanulásra. Nem kevésbé befolyásolja a felvétel sikerét a tanulók pszichológiai felkészültsége, s nem utolsósorban még — a szerencse.

Azt azonban mindentől függetlenül el kell fogadni igazságként, hogy abban az esetben, ha egy iskola egy vagy néhány tanulója jól vagy rosszul szerepel a felvételi vizsgákon, abban a véletlen is közrejátszhat, azonban az már nem tekinthető véletlennek, ha egy iskola igen sok tanulója ér el nagyon jó, vagy nagyon rossz eredményt. Összegezve: a kiadvány hasznossága a felsorolt problémák ellenére sem vitás. Nem véletlen, hogy megjelenésekor a pedagógusberkekben az érdeklődés központjában áll.

Mit mondanak az adatok a szegedi iskolákról? Mindenekelőtt azt, hogy a szegedi középiskolák legtöbbjének az átlaga jóval magasabb az országos átlagnál, a jelentkezett tanulók felvételét illetően. Minden középiskola meghaladja a 40 százalékos felvételi átlagot, sőt, a Kőrösy József Közgazdasági Szakközépiskola, a Déri Miksa Gépipari Szakközépiskola, a Kiss Ferenc Erdészeti Szakközépiskola, a Ságvári Endre és a Radnóti Miklós Gimnázium az 50 százalékos felvételi átlag felett van. Panaszra tehát nem lehet ok.

Nem lehet ok, de még inkább jobb volna a szegedi iskolák eredménye, ha teljes volna a statisztika adattára. A legtöbb igazgató — aki munkáját ellenőrzi — a beérkezett jelentések alapján ugyanis saját maga elkészíti a mérleget. S bizony az elmúlt évben nagyon sok igazgató bosszankodott a kiadvány összegezése felett. Ugyanis az adatokból hiányzik a fellebbezés alapján felvett, a külföldi ösztöndíjat nyert stb. tanulók számadata, holott mindezek a jelentkezők számában szerepelnek. Ez a hiány sokszor visszás helyzetet teremt. Ugyanis mennyivel ér kevesebbet annak a testületnek a munkája, amelynek fellebbezéssel is jutnak be tanulói a felsőoktatási intézménybe? Ismerek olyan tanulót, aki 18 ponttal fellebbezés után került be az egyetemre, osztálytársa pedig 9 ponttal az óvónőképzőbe. Ez utóbbi szerepelt a statisztikában a felvettek között, az előbbi nem. Menynyivel volt kevesebb értékű a felvétele a 18 pontosnak, mint a 9 pontosnak? Jó volna tehát az évenként megjelenő munkát még pontosabbá, teljesebbé tenni. Annak ellenére is, ha később jelenne meg a szokásosnál a kiadvány. Megérné a késedelmet, mert tudományos célra való felhasználásának az értéke is nagyobb volna. Ezenkívül: az adatokkal az iskolák munkáját is mérik. Reálisabb lenne az összehasonlítás, és nem okozna csalódást a pedagógusoknak. Gondolkozzanak el a javaslatokon a kiadvány készítői — akiknek különben értékes és úttörő munkájukért melegen gratulálhatunk.

Bánfalvi József

Péter László

Irodalmi emlékhelyeink

32.

Ismét Tömörkény és ismét Babits

Még egyszer meg kell idéznem, amit *Dugonics* szülőházáról beszélve már idéztem *Tömörkénytől:* „Fiatal házas koromban, a közelben lakván, még jártam ebbe a házba, mert kis matralista volt benne, s onnan vittem a gyerekeknek krajcárért cukrot."

Tömörkény szegedi lakásairól jórészt annyit tudunk, amennyit írásaiban ő maga elárult. A 70-es évek elején a Szentháromság utcai házukból járt iskolába; ez a ház a Vízkor rommá lett. 1887-ben a Kossuth Lajos sugárúton lakott valahol. Hároméví katonáskodás (1888—1891) után, mint már tudjuk, *Kószó* Istvánhoz költözött, valószínűleg a *Csongrádi sugárút 7/B* sz. házba. 1894-ben, házasságakor, a Margit u. 6. sz. házban lakott. Kevéssel utóbb költözhetett innen a *Szent György u. 15.* sz. első emeleti háromszobás lakásába. Itt született fia, a későbbi Kossuth-díjas főmérnök, *Tömörkény* László (1895—1971) és lánya, a most 75 éves Erzsébet, özv. dr. *Kőszegi* Dénesné. *Kapukulcs nélkül* című tárcájában itteni emlékét elevenítette föl 1913-ban az író:

„Fiatal házas voltam, már egy bölcsőbeli kisded férfiú boldog apja. A csendes felsővároson laktam, egyszerűbb polgárház emeletén. Szép utca, szelíd utca, négy soros, kétszer virágzó akácfákkal, ma is nagyon szép hely, de már nem a régi. Akkor olyan volt, mint egy jobbmódú falu tisztán tartott főutcája, de hát ma már a villamos szaladgál ott is."

Elmondja, hogy este 9-kor zárták a kaput, hiszen minden lakónak kulcsa volt. Egy nyári este is a szerkesztőségből hazatérve zárva találta a kaput, s nála nem volt kulcs. Lakásukban nyitva volt az ablak, égett a petróleumlámpa, fölszólt hát, dobják le a kapukulcsot. Kiáltására azonban senki sem felelt. „Gondoltam, az asszony talán a vacsora végett a konyhában van, a cseléd meg elment vízért. Mert az ivóvizet sem csövekben szállították annak idején, hanem mázatlan veres cserépkantákkal ment érte a cseléd; soha olyan jóízű vizet, mint amilyenek azokban a vörös korsókban voltak!"

Tömörkény a sok várakozást elunva, keresett valamit, hogy földobjon. Nem talált se kavicsot, se cserépdarabot, olyan tiszta volt az utca. Erre földobott egy ezüstforintost. Utána nagy csörrenés. Kisvártatva jött a felesége, kinézett, ledobta a kulcsot, s az író fölment a lakásba. Akkor döbbent meg, mi történt volna, ha *a pénzdarab nem a talpas üvegpoharat töri szét, hanem az asztalon égő lámpát. Mellette kocsiban ott aludt a kisfia! A szoba lángba borul, s a gyermek megég!* „Szerencsére nem oda esett, de azért, emberek, sohase hagyjátok el a kapukulcsot" — fejezte be emlékezését az író. Tömörkény László mesélte nekem, hogy első elemibe még innen járt, másodiktól kezdve azonban az Oroszlán utcai házból. 1901-ben költöztek innen oda.

Említettem már, hogy *Babits* Mihálynak Szegedre kerülése után első lakása a Szent György u. 11., a mai *József Attila sugárút 15.* sz. alatt volt, ha nem sokáig is. 1906 októberében jött ide. Innen írja 27-én barátjának, *Juhász* Gyulának, akit meg ugyanekkor szülővárosából Máramarosszigetre vetett a sorsa: „Itt vagyok tehát az ön és a — *Hegedűs* Pál városában és a Hegedűs Pál közvetlen utódja (mert ő most beteg) a poétika és retorika katedráján. Itt vagyok tehát az ön és a — *Balassa* Ármin városában és a Balassa Ármin jövendő hűséges olvasója (és az öné!) Itt vagyok az ön és a — buckai irodalom városában és jövendő kliense a Tömörkény könyvtárának és a *Homok* borbélyüzletének.

Itt vagyok tehát a szép, gyönyörű Szegeden — nem tudom eléggé kifejezni, hogy mennyire szép és mennyire gyönyörű — eltekintve Közérdek Manótól. Itt vagyok az »Alföld legszebb leányá«-n — és egy szép leányon lenni fenséges gondolat, mint Shakespeare mondja. Egy szép leányon, aki hozzá fiatal is, friss és tiszta, — mint egy város sem Kárpátoktól az Adriáig.

Itt vagyok a Tisza partján. A Tisza kicsi, lusta és görbe víz — és ebben is a legmagyarabb folyó, mert nemde a magyar is olyan kicsi, lusta és — görbe náció? A Tisza itt folyik lakásomtól alig 200 lépésnyire. És a Tisza-szállóban étkezem, így iszom a Tisza vizét és sörét."

„*Kosztolányi* oly jó volt, hogy meglátogatott Szegeden" — számol be még Babits messzire szakadt barátjának; nyilván tehát Kosztolányi is itt kereste föl őt. Anyjának írt levelében panaszkodik lakására. Igazgatója, *Homor* István, a fiával meglátogatta, s ő szegényesen tudta csak fogadni. „Restelltem, hogy még csak cigarettával sem tudtam őket megkínálni; és fűtetlen volt a szobám, pedig most már nagyon hideg idő jár, jelenleg is kegyetlenül fázik a kezem, amint ezt írom, meg a lábam. Bizony, itt nem becsülnek meg annyira, mint Baján, és nem is valami kellemesen érzem magam köztük."

Sok keserű verséről vallotta a költő, hogy itt írta őket „egy nagy szobában". A *Fekete ország, Az örök folyosó, Indus, A templom! röpül! Sírvers, Hunyt szemmel,* s még több más verse született itt. Nagyon rosszul érezte itt magát, s a művészetben keresett vigasztalást. Az innen való elvágyódás költői terméke Babits híres verse, a *Messze, messze...*

Spanyolhon, Tarka hímű rét.
Tört árnyat nyújt a minarét.
Bús donna barna balkonon
mereng a bíbor alkonyon.

Olaszhon. Göndör fellegek.
Sötét ég lanyhul fülleteg.
Szökőkút vize fölbuzog,
Tört márvány, fáradt mirtuszok.

S így veszi végig Európa leglátványosabb országait: Görögország, Svájc, Németország, Franciaország, Anglia, Svédország pár szavas, tömör jellemzése után pedig keserűen kiált föl:

Ó, mennyi város, mennyi nép,
Ó, mennyi messze szép vidék!
Rabsorsom milyen motoha,
hogy m i n d nem láthatom soha!

Már a karácsonyi szünet előtt átköltözött *Schmidtékhez,* a Vitéz (ma Partizán) u. 16. sz. házba.

(Folytatjuk.)